

ایستادن و رفتن

سال سی و ششم، شماره اول
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴
ISSN: 1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و
اطلاع رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۱

سید احمد رضا قائم مقامی | سید محمد حسین حکیم | فرزاد ضیائی حبیب آبادی | علی کاشفی خوانساری
سید علی میرافضلی | حمید عطائی نظری | عرفان پاپری دیانت | مرتضی کریمی نیا | امید حسینی نژاد
شیوا امیرهدایی | جویا جهان بخش | شیرین فراهانی | امید طبیب زاده | امیر حسین آزاد | رسول جعفریان
اشکان خطیبی | مریم حسینی | حیدر عیوضی | آریا طبیب زاده | مجید جلیسه | میلاد بیگدلو | کیامهر نامور
علی نیک زاد | امید رضائی | گلپر نصری | امیر ارغوان | علی کاملی | اکبر ثبوت | علی راد

ابن مقفع | طومار (۱۰) | نوشتگان (۱۲) | خراسانیات (۴) | اهتمام ناتمام

بتخانه سومنات | چاپ نوشت (۱۸) | نسخه خوانی (۴۰) | گزارش یک زندگی

آینه های شکسته (۸) | حکایت زنگی بسکردی | با همدلان عین القضاات

فخر مدبر و شجره نسبش | امیر حسینی هروی و خیام | فتح خوارزم و بیتی از عنصری

یادداشت های لغوی و ادبی (۴) | کهن ترین ترجمه فارسی انجیل | گفت وگو درباره پاسخی به یک نقد

برگی از تاریخ گیاه شناسی در ایران | معرفی شاهنامه مورخ ۸۰۸ هجری | نسخه شناسی مصاحف قرآنی (۲۲)

دو کلمه از آثار باقیه ابوریحان بیرونی | «دیباچه» از یاد رفته سیر حکمت در اروپا

نقدی بر تصحیح اخیر دیوان ابوالفرج رونی | شیخ سعیدی در نظامیه چه می گزده است؟!

خلاقیت یا اقتباس در سندنویسی دوره قاجار | نقد ترجمه فارسی اخلاق اسپینوزا اثر محسن جهانگیری

مدخل ادبیات کودک در دانشنامه ایرانیکا و حاشیه هایی بر آن

اشعار تازه یاب از شاعران دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر

نکته، حاشیه، یادداشت | پیوست آینه پژوهش: وزن های سیمین بهبهانی

درگذشتگان

ناصرالدین انصاری

حجت الاسلام والمسلمین افتخارزاده

آقای دکتر سیدحسن افتخارزاده سبزواری از خطبای نامی تهران بود. فقید سعید در سال ۱۳۲۱ شمسی در سبزواری زاده شد. سال ۱۳۳۵ به مشهد مقدس آمد و ادبیات را نزد استاد ادیب نیشابوری و استاد حجت هاشمی، معالم و شرح لمعه را نزد آیت الله حاج سیداحمد مدرس یزدی، سطوح عالیّه را نزد حضرات آیات شیخ ابوالحسن شیرازی، میرزا جواد تهرانی، شیخ کاظم دامغانی، میرزاهاشم قزوینی و دروس خارج را نزد آیات عظام میلانی و وحید خراسانی فرا گرفت. هم‌زمان در رشته معقول دانشگاه فردوسی مشهد به تحصیل نزد استاد سیدجلال الدین آشتیانی پرداخت و در سال ۱۳۴۹ مدرک کارشناسی خود را دریافت کرد. سال ۱۳۵۶ با شرکت در کلاس‌های انجمن حکمت و فلسفه و تحصیل نزد استادان آیت الله شیخ مهدی حائری یزدی، سیدحسین نصر و توشی هیکو ایزوتسو مبانی فلسفی اش را استوار کرد و در سال ۱۳۶۹ به دریافت مدرک دکتری فلسفه از دانشگاه تهران نایل آمد. وی در تهران با استاد شیخ محمود حلبی پیوندی استوار برقرار و از فلسفه اعراض کرد و با بیان و بنان خویش به ترویج مکتب اهل بیت پرداخت و شاگردان فراوان پرورش داد و در راه نجات گمراهان و بلندای نام امام زمان کوشش بسیار نمود. بیانی گرم و گیرا و محضری پرفیض و پرفایده و اخلاقی خوش و متواضع داشت و نامش در زمره خدمت‌گزاران به ساحت مقدس مهدوی جاودانه خواهد ماند.

برخی از آثارش عبارت‌اند از:

۱. ترجمه تاریخ الغیبة الكبرى
۲. ترجمه کلمة الإمام المهدی (۷ ج)
۳. ترجمه عبقات الأنوار (حدیث ثقلین)
۴. ترجمه و تلخیص عبقات (حدیث نور)
۵. سلمان فارسی از سپاهان تا مدائن (ترجمه نفس الرحمن محدث نوری)
۶. فاطمه زهرا شادمانی دل پیامبر (ترجمه فاطمة الزهرا بهجة قلب المصطفی، أحمد رحمانی همدانی)
۷. فراسوی پرده‌ها (ترجمه و تلخیص کشف الارتیاب، سیدمحسن امین)
۸. روزنه‌ای به خورشید (ترجمه تبصرة الولی، سیدهاشم بحرانی)
۹. سیمای امام علی به روایت اهل سنت (ترجمه علی و السُّنَّة، سیدهاشم بحرانی)

۱۰. خواستگاه خلافت (ترجمه السقیفة و الخلافة، عبدالفتاح عبدالمقصود)
۱۱. گفتارهایی پیرامون امام زمان (با همکاری محسن پورمندی)
۱۲. چهارده گفتار پیرامون حج
۱۳. منشور معرفت (هفت گفتار درباره امیرالمؤمنین)
۱۴. گفتارهایی پیرامون هدف خلقت
۱۵. گفتارهایی پیرامون بلایا و گرفتاری‌ها
۱۶. نماد معرفت (درس گفتارها)
۱۷. برگ معرفت (با همکاری عبدالحسین طالعی)
۱۸. دعای ندبه روزنه‌ای به آفتاب
۱۹. تاریخ اسلام (۳ ج، با همکاری عبدالحسین طالعی)
۲۰. هادیان آسمانی و مسئله تحریف (ترجمه کتابی از سیدمرتضی عسکری)
۲۱. خطابه فاطمی فدک
۲۲. بر سفره کرامت حسینی

۶۳۰

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

آن مرحوم در ۸۲ سالگی، روز پنج‌شنبه ۲۷ دی ۱۴۰۳ بدرود حیات گفت و پیکرش صبح روز جمعه با حضور هزاران نفر و پس از نماز حضرت آیت‌الله کریمی جهرمی در باغ طوطی حرم حضرت عبدالعظیم حسنی به خاک سپرده شد. آیت‌الله العظمی سبحانی در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم
إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

دریافت خبر درگذشت دانشمند محترم حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای سیدحسن افتخارزاده سبزواری موجب تأسف شد. آن فقید سعید عمر پربرکت خود را صرف تبیین و تدریس تعالیم نورانی مذهب شیعه و تألیف کتاب‌های فراوان کرد و به دفاع علمی از عقیده به وجود مقدس امام عصر علیه السلام پرداخت. اینجانب این ضایعه را به محضر امام عصر ارواحنا فداه و نیز به شاگردان و علاقه‌مندان ایشان و به خانواده محترمشان تسلیت می‌گویم و برای آن عالم پرتلاش غفران و رضوان مسئلت دارم.

جعفر سبحانی

آیت الله جلالی

آقای حاج سید محمد رضا حسینی جلالی از چهره‌های مشهور علم و تحقیق حوزه علمیه قم بود. وی در روز سه‌شنبه ۷ جمادی الاول ۱۳۶۵ قمری (۲۰ فروردین ۱۳۲۵ ش) در کربلا، در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج سید محسن جلالی (م ۱۳۹۶) - از عالمان و ائمه جماعات حرم امام حسین علیه السلام - و مادرش صبیبه آیت الله سید محمد هادی خراسانی بود. وی ادبیات را نزد آیت الله شیخ جعفر رشتی، شرح لمعه را نزد پدر بزرگوارش و قوانین را نزد استاد شیخ مهدی کابلی آموخت و سپس در سال ۱۳۸۴ قمری رهسپار نجف اشرف شد. سطوح عالیه را از حضرات آیات شهید سید اسد الله مدنی، شیخ صدر ابادکوبه‌ای و شهید سید مرتضی خلخالی فراگرفت و پس از آن به دروس خارج آیات عظام خوبی، امام خمینی و سید محمد روحانی حاضر شد و مبانی علمی‌اش را استوار کرد. سال ۱۴۰۰ قمری به قم آمد و به تدریس و تألیف و تحقیق و تبلیغ دین پرداخت و نامش در اواسط علمی طنین افکن شد. وی در تأسیس مجله‌های «ترائن» و «علوم الحدیث» نقش مؤثری داشت و خانه‌اش محل رفت و آمد محققان بود و با اخلاق کریمانه‌اش پذیرای آنان بود. جناب دکتر حسن انصاری می‌نویسد:

۶۳۱

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

«در خبرها خواندم علامه محقق، جناب سید محمد رضا حسینی جلالی دار فانی را وداع گفت. آن محقق کوشا و دانشمند قریب شصت سال از زندگی خود را وقف نوشتن و پژوهش و تتبع در آثار حدیثی و رجالی کرد و تألیفات مفید و تصحیحات بسیار ارزشمندی از خود به یادگار گذاشت. محقق جلالی دانش حدیث و رجال را از محقق نام‌آور نجف علامه سید محمد صادق بحر العلوم فرا گرفته بود و شیوه علمی‌اش به روش و کارهای استادش شباهت داشت. چند متن بسیار مهم در حدیث و رجال شیعی یا برای نخستین بار وسیله او تصحیح و تحقیق شد و یا نخستین تصحیح علمی آنها با کوشش‌های او منتشر شد. این بنده خدا از سال ۶۸ شمسی با آن مرحوم از نزدیک آشنا شدم و این دوستی و بهره‌وری از محضر علمی‌اش تا زمانی که ایران بودم یعنی سال ۸۱ شمسی ادامه یافت. سال‌هایی که به طور مرتب قم می‌رفتم، مقید بودم شب‌های جمعه یکی دو ساعتی از محضرش بهره‌مند شوم. آشنایی ما از جلسه‌ای در منزل مرحوم محقق طباطبایی آغاز شد و در طی سال‌های بعد معمولاً برای دیدارش به منزل ساده و باصفای او که کتابخانه کوچک اما بسیار مفیدی داشت می‌رفتم. در امانت دادن کتاب سخاوتمند بود و معمولاً تازه‌های علمی خود در طی یک هفته را با سماحت صدر مجال گفتگو می‌داد. گاهی اگر کتابی در دست چاپ داشت، نمونه‌های چاپی را در اختیارم قرار می‌داد و از پیشنهادهای سازنده دوستانش برای متن‌ها و مقدمه‌ها استقبال می‌کرد. مرحوم محقق جلالی علاوه بر حدیث

امامیه، در حدیث زیدیه هم صاحب اطلاع بود و چند متن در این زمینه تصحیح کرد و چندین مقاله در موضوع زیدیه منتشر کرد. در سال‌های اولیه فعالیت مؤسسه آل‌البیت در قم و انتشار مجله «تراثنا» با این مؤسسه و مجله همکاری مستمر و منظمی داشت و هر شماره از مجله «تراثنا» در آن سال‌ها حاوی مقاله‌ای مفید از او درباره حدیث و رجال و گاهی تاریخ کلام امامیه بود. در مجلات مختلف چند متن مختصر اما ارزشمند در عقاید و علم کلام امامی را هم منتشر کرد. گاهی هم برای برخی متون مصحح مؤسسه آل‌البیت مقدمه می‌نوشت و در تصحیح وسائل الشیعة چاپ مؤسسه همکاری داشت. چند سالی هم تقریباً بی‌همکار و با امکانات محدود مجله عربی «علوم الحدیث» را منتشر می‌کرد و بسیاری از مقالات آن را خود می‌نوشت. در کنگره شیخ مفید مشارکت فعالانه داشت و خود شاهد تلاش پیگیر او در آماده‌سازی تصحیح و معرفی بسیاری از آثار شیخ مفید بودم. مرحوم جلالی به سنت اجازه‌نویسی بسیار علاقه‌مند بود و از بسیاری و حتی از علمای زیدیه اجازه نقل حدیث داشت و چندین متن اجازه را هم منتشر کرد. قلم او در زبان عربی بسیار آراسته و فاخر بود و ادبیات عرب را به نیکی فرا گرفته بود و سال‌ها نیز در نجف و قم علوم ادب را تدریس کرده بود. نوشته‌هایش معمولاً با سلیقه‌ای خوب تدوین می‌شد و شاید بتوان گفت نخستین کسی در نسل محققین جدید متون مذهبی بود که تصحیح انتقادی را کم و بیش به سبک مورد توجه در محافل دانشگاهی وارد حوزه کرد. یادش زنده و نامش جاودان».

آثارش عبارت‌اند از:

الف) تألیف

۱. تدوین السنة الشریفة
۲. جهاد الإمام السجاد
۳. الحسین، سماته و سیرته
۴. العباس، سماته و سیرته
۵. ابوالحسن العریضی، ترجمة حیاته و نشاطه العلمی
۶. دفاع عن القرآن الکریم الجامع المسلمین علی کلمة التوحید
۷. نظرات فی تراث الشیخ المفید
۸. ولید الکعبة
۹. المنهج الرجالی للسید البروجردی
۱۰. علم تحقیق النصوص

۶۳۲

آینة پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۱۱. ثبت الاسانید العوالی الی مرویات السید محمدرضا الجلالی
۱۲. الموت، آیاته، احادیثه و احکامه
۱۳. الفوائد الثمينة من كتاب أخبار المدينة
۱۴. فنّ التألیف
۱۵. سيرة آیت الله الخراساني
۱۶. دهها تألیف مخطوط

ب) تحقیق

۱. تفسیر الحبري الحسين بن الحكم
۲. تاریخ اهل البيت، نصر بن علي الجهضمی
۳. الإمامة و التبصرة من الحيرة، ابن بابويه
۴. الحکایات في مخالفات المعتزلة، شیخ مفید
۵. النکت في مقدمات الاصول
۶. رسالة أبي غالب الزراري الى ابن إبنه
۷. خاتمة وسائل الشيعة
۸. انجاح المطالب في الفوز بالمآرب، محمد بن محمدرضا المشهدي
۹. تسمية من قتل مع الحسين ع من أهل بيته و أولاده و شيعته، فضيل بن الزبير الأسدي الكوفي
۱۰. آداب المتعلمين، خواجه نصيرالدين الطوسي
۱۱. الأحاديث المقلوبة و جواباتها، آیت الله البروجردی
۱۲. وصول الاختيار إلى اصول الأخبار، الشيخ حسين بن عبدالصمد الحارثي العاملي
۱۳. البداية في علم الدراية، شهيد ثانی
۱۴. بحوث مع اهل السنة و السلفية، للسید مهدي الروحاني
۱۵. الرجال، ابن غضائری
۱۶. المشاهد المشرفة و الوهابيون، للشيخ محمدعلي السنقری
۱۷. شفاء السقام بزيارة خيرالانام، لتقي الدين السبكي
۱۸. فصل الخطاب في الرد على ابن عبد الوهاب، للشيخ سليمان بن عبد الوهاب
۱۹. الرسول و الرسالة، الحصني
۲۰. و دهها رساله در مجله های «تراثنا» و «علوم الحديث»
(طريق الوصول، ص ۲۸۰ - ۲۸۷ و معجم المحققين العراقيين، ص ۱۵۳ - ۱۵۵).

آن مرحوم در ۷۸ سالگی، روز یکشنبه اول رمضان المبارک ۱۴۴۶ قمری (۱۲ اسفند ۱۴۰۳ ش) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز چهارشنبه پس از تشییع شایسته و نماز آیت الله سیدعلی میلانی به کربلا منتقل شد و در روز پنجشنبه پس از نماز حجت الاسلام والمسلمین شیخ عبدالمهدی کربلایی در صحن حرم مطهر حضرت امام حسین (ع) (بقعه آیت الله صافی) به خاک سپرده شد. حضرت آیت الله سبحانی در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم
انا لله وانا اليه راجعون

درگذشت عالم ربانی، محقق عالی مقام، استاد فن رجال و درایه و حدیث، حضرت آیت الله سید محمد رضا جلالی را با کمال تأسف و تأثر دریافت نمودم. مرحوم مغفور جناب آقای جلالی در دو قلمرو خدمت گزار صدیق علم و حدیث بودند. آثاری از بزرگان تحقیق نموده و چاپ رسانده اند، مانند رجال ابن غضائری و رساله زراری و رعایه شهید ثانی و امامت و تبصره علی بن بابویه و در قلمرو دیگر آثار مستقل به قلم زیبای خود تألیف نمود و جامعه را از علم و دانش خویش بهره مند ساخت. ما این ضایعه جبران ناپذیر را به جامعه روحانیت و حوزه علمیه بالاخص به بازماندگان ایشان تسلیت گفته و از خداوند بزرگ برای ایشان علو درجه خواهانیم. جعفر سبحانی

۶۳۴

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

حجت الاسلام والمسلمین کورانی

آقای حاج شیخ عباس کورانی از فضلای لبنان بود. وی در سال ۱۳۶۸ قمری (۱۹۴۸ م) در شهر یاطر در جنوب لبنان زاده شد. او سال ۱۳۸۶ قمری به نجف اشرف رفت و ادبیات را نزد برادرانش مرحومان شیخ علی و شیخ حسین کورانی آموخت. سپس به لبنان آمد و مدتی در دروس آقایان شیخ علی کورانی و سید مرتضی حضور یافت. در ۱۳۹۹ قمری به قم آمد و سطوح عالی را نزد آیات شیخ عیسی خاقانی، شیخ حسین کورانی، سید محمد رئیسی، سیدعلی اکبر حائری و سیدکاظم حائری آموخت و پس از آن در دروس خارج آیات عظام فاضل لنکرانی، هاشمی شاهرودی و سیدکاظم حائری حاضر شد و افزون بر آن مدیریت معهد الإمام شرف الدین را بر عهده گرفت و با اخلاق خوش خویش، به اداره امور آموزشی و زندگی طلاب لبنانی و تألیف و تدریس و تبلیغ دین پرداخت. سپس به زادگاهش بازگشت و به اقامه جماعت و فعالیت های تبلیغی اشتغال ورزید.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. شرح خطبة النبی فی آخر شعبان
۲. مجموعه مقالات (در مجله الذکر)

آن مرحوم در ۷۷ سالگی روز یک‌شنبه ۱۸ رجب ۱۴۴۶ (۳۰ دی ۱۴۰۳ ش) در بیروت درگذشت و پیکرش پس از تشییع در روز جمعه (۲۳ رجب) و نماز در قبرستان زادگاهش به خاک سپرده شد.

حجت‌الاسلام والمسلمین سقای بی‌ریا

آقای دکتر محمدناصر سقای بی‌ریا از فضایل حوزه علمیه قم بود. او روز دوشنبه ۱۳ رجب ۱۳۷۷ ق (۱۴ بهمن ۱۳۳۶) در کرمانشاه زاده شد. سال ۱۳۵۳ به قم آمد و ادبیات را نزد آیت‌الله جنتی، شرح لمعه را نزد آیات کریمی جهرمی و وجدانی فخر و سطوح عالیه را نزد آیات اعتمادی، پایانی و فاضل لنکرانی آموخت. پس از آن در دروس خارج آیت‌الله مظاهری حاضر شد و بهره‌های فراوان برد و هم‌زمان در جلسات اخلاق حضرات آیات بهجت، احمدی میانجی، مصباح یزدی و مظاهری شرکت می‌کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در «مؤسسه در راه حق» به تحصیل فلسفه و اقتصاد و جامعه‌شناسی پرداخت و دوره عمومی علوم انسانی و دوره تخصصی روان‌شناسی را هم در بنیاد باقرالعلوم گذراند. در سال ۱۳۷۰ مدرک کارشناسی ارشد مطالعات اسلامی را از دانشگاه مکیل کانادا اخذ نمود و در سال ۱۳۷۳ سرپرستی و مدیریت مرکز اسلامی هوستون (آمریکا) را بر عهده گرفت و به خدمات دینی پرداخت و مدرسه اسلامی «الهادی» را تأسیس نمود. در سال ۱۳۸۳ با کسب مدرک دکتری علوم تربیتی از دانشگاه هوستون به قم بازگشت و به تدریس و تألیف پرداخت و عضو هیئت علمی در مؤسسه امام خمینی شد. وی عضو جبهه پایداری انقلاب اسلامی و مشاور روحانی دولت احمدی‌نژاد بود.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. روان‌شناسی جامعه در حال بازسازی
۲. روان‌شناسی رشد با نگرشی به منابع اسلامی (با همکاران)
۳. مجموعه مقالات (فارسی و انگلیسی)
۴. محاسبه و مراقبه از دیدگاه فیض کاشانی
۵. اخلاق در زمینه ایمان از دیدگاه اسلام

وی در ۶۶ سالگی روز سه‌شنبه ۲۵ دی ۱۴۰۳ شمسی (۱۳ رجب ۱۴۴۶) بدرود حیات گفت و پیکرش روز جمعه پس از تشییع و نماز حضرت آیت‌الله سبحانی در قبرستان امامزاده علی بن جعفر به خاک سپرده شد. رهبر انقلاب در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم

درگذشت عالم پرهیزگار جناب حجت‌الاسلام آقای حاج شیخ محمدناصر سقایی بی‌ریا - رحمة الله علیه - را به خاندان محترم و ارادتمندان و دوستان و همکاران ایشان تسلیت عرض می‌کنم. تلاش گسترده تبلیغی و تعلیمی این عالم فاضل در داخل و خارج کشور بخشی از فضایل ایشان است که مورد قبول خداوند قرار خواهد گرفت، إن شاء الله. رحمت و مغفرت الهی را برای وی مسئلت می‌کنم.

سیدعلی خامنه‌ای

۲۹ دی ۱۴۰۳

آیت‌الله عارف

آقای حاج شیخ علی‌اکبر عارف، عالم نامی سیرجان بود. آن مرحوم در اسفند ۱۳۲۳ شمسی در سیرجان زاده شد و پس از اخذ دیپلم، به تکمیل فنون قرائت و تجوید پرداخت. سال ۱۳۴۳ به قم آمد و ادبیات و سطوح را در مدرسه حقانی نزد آیات امینیان، جنتی، مقتدایی، شیخ حسن تهرانی و خزعلی (معالم و مختصر) و سطوح عالیہ را هم نزد حضرات آیات ستوده (مکاسب)، سبحانی (رسائل)، فاضل لنکرانی (کفایه) و تقدیری (شرح منظومه) آموخت. پس از آن در درس خارج آیات عظام گلپایگانی، مرعشی نجفی، منتظری، میرزاهاشم آملی و مکارم شیرازی حاضر شد و هم‌زمان به تدریس ادبیات پرداخت که تا سال ۱۳۵۷ شمسی ادامه یافت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به سیرجان بازگشت و مسئولیت اداره سپاه و بنیاد مسکن را بر عهده گرفت. در سال ۱۳۵۹ به بردسیر رفت و به فعالیت‌های دینی پرداخت. سال ۱۳۷۰ به زادگاهش بازگشت و به تألیف و تدریس (در مدرسه مفیدیه و مدرسه صاحب‌الزمان) و اقامه جماعت (در مسجد صاحب‌الزمان و امیرالمؤمنین) و خطابه و منبر پرداخت. وی عالمی متواضع و خوش خلق و مردمی بود و در خانه‌اش به روی همگان باز و نعمتی بزرگ برای مردم سیرجان بود. به نوشته استاد حسنعلی خزائی: «آقای عارف عالمی مردم‌دار، خوش اخلاق، پرتلاش، اهل تحقیقات علمی، بی‌توقع، به دور از شهرت طلبی، ذاکر اهل بیت و مورد احترام عموم مردم و جوانان و علما بود. در منزل و مسجد پیوسته در اختیار مردم سیرجان و اطراف و پاسخ‌گوی مشکلات نیازمندان

۶۳۶

آینده پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

بود. ظهر و شب در مسجد امیرالمؤمنین جماعت زیادی در صف نمازگزاران او بودند. بعد از اقامه نماز، به تفسیر قرآن و بیان احکام و سخنرانی و پاسخ‌گویی نیازمندان می‌پرداخت».

آثارش عبارت‌اند از:

۱. گفتگوی عالمانه (۲ ج، مناظره دو عالم شیعه و سنی)
۲. علائم ظهور
۳. مقیاس قرائت (در آموزش تجوید و قرائت قرآن)
۴. پندارها و گفتارهای غلط
۵. برزخ و قیامت

وی در ۸۰ سالگی روز جمعه ۱۲ بهمن ۱۴۰۳ (اول شعبان ۱۴۴۶ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز یک‌شنبه پس از تشییع باشکوه و نماز حجت‌الاسلام والمسلمین مسلمی در امامزاده احمد به خاک خفت.

۶۳۷

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

آیت‌الله نیری

آقای حاج شیخ علی نیری همدانی یکی از عالمان حوزه علمیه قم بود. وی سال ۱۳۰۹ شمسی (۱۳۴۹ ق) در روستای «نیر» - از توابع درجزین در دوازده فرسخی همدان - زاده شد. در نوجوانی به همدان آمد و ادبیات را نزد برادرش آقا میرزا عبدالغنی نیری و شرح لمعه را نزد آیات سیدمصطفی هاشمی و سیدجمال‌الدین افتخاری آموخت. پس از آن به قم آمد و مطول را نزد آیت‌الله مشکینی، شرح لمعه را نزد آیت‌الله صدوقی، سطوح عالیّه را نزد آیات شیخ عبدالجواد جبل عاملی، مشکینی و شیخ مرتضی حائری، شرح منظومه را نزد آیت‌الله منتظری و اسفار را نزد علامه طباطبایی فراگرفت. پس از آن در دروس خارج آیات عظام بروجردی، امام خمینی، شیخ عباسعلی شاهرودی، اراکی، محقق داماد و بیش از همه آیت‌الله گلپایگانی حاضر شد و بهره‌های فراوان برد. او سالیان بسیار همراه با دوست صمیمی‌اش مرحوم آیت‌الله حاج میرزا علی‌ثابتی عضو هیئت استفتاء آیات عظام آقای گلپایگانی و آقای صافی بود و در تدوین «مجمع المسائل آیت‌الله العظمی گلپایگانی سهم اساسی داشت.

آن مرحوم در ۹۴ سالگی روز شنبه ۲۷ بهمن ۱۴۰۳ شمسی (۱۶ شعبان ۱۴۴۶ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش روز یک‌شنبه پس از تشییع و نماز حضرت آیت‌الله کریمی جهرمی در قبرستان امامزاده علی بن جعفر به خاک سپرده شد. آیت‌الله العظمی نوری همدانی در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

درگذشت عالم عامل و مهذب آیت الله آقای حاج شیخ علی نیری «رحمت الله علیه» موجب تأسف و تأثر عمیق گردید. آن مرحوم علاوه بر مقام علمی، از افراد مؤثر در خدمت به حوزه بود و از معنویت خاص برخوردار بود و کسانی که با ایشان ارتباط داشتند، اخلاص و تقوا را مشاهده می کردند. اینجانب درگذشت آن فقید سعید را به همه ارادتمندان و شاگردان ایشان به ویژه همشیره زادگان خود تسلیت عرض می کنم و حشر با اهل بیت عصمت و طهارت «علیهم السلام» را برای آن مرحوم مسئلت می نمایم.

حسین نوری همدانی

آیت الله بحرینی

آقای حاج شیخ علی بحرینی دشتی یکی از عالمان حوزه علمیه قم بود. وی در سال ۱۳۴۹ قمری (۱۳۰۹ ش) در کردوان از روستاهای خورموج - از توابع بوشهر - زاده شد. سال ۱۳۶۹ قمری به نجف اشرف رفت و ادبیات را نزد استاد مدرس افغانی و سطوح را نزد آیات سیدکاظم سرابی، شیخ عباس محمودی و شیخ مجتبی لنکرانی آموخت. پس از آن در درس آیت الله العظمی خویی (هشت سال) حاضر شد و تقریرات آن را نگاشت. سال ۱۳۹۲ قمری به قم آمد و در درس های آیات عظام گلپایگانی و میرزاهاشم آملی حاضر شد و مبانی علمی اش را استوار کرد. وی افزون بر تحصیل، سالیان فراوان به تدریس و تألیف و تبلیغ دین در زادگاهش و شهرهای استان بوشهر پرداخت و مرجع پاسخ گویی مردم شهرستان گناوه بود.

آثارش عبارت اند از:

۱. تهذیب نفس (۳ ج) - چاپ شده -
۲. فرزندگان کردوان علیا و استفتائات - چاپ شده -
۳. تقریرات فقه آیت الله خویی
۴. تقریرات اصول آیت الله خویی

وی در ۹۴ سالگی روز دوشنبه ۶ اسفند ۱۴۰۳ (۲۴ شعبان ۱۴۴۶ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش روز چهارشنبه ۸ اسفند، پس از نماز آیت الله سیدهاشم حسینی بوشهری در قبرستان باغ بهشت (قم) به خاک سپرده شد.

۶۳۸

آینة پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

آیت الله رفیعان

آقای حاج شیخ حبیب الله رفیعان نیشابوری از فضلالی نامی حوزه علمیه قم بود. وی سال ۱۳۶۱ قمری (۱۳۲۱ ش) در روستای جیلو (گولی) - در نزدیکی مزار فضل بن شاذان نیشابور - زاده شد. در نوجوانی به مشهد مقدس رفت و ادبیات را نزد استاد ادیب نیشابوری و شرح لمعه را نزد آیت الله حاج میرزا احمد مدرس یزدی آموخت. سال ۱۳۴۲ به نجف اشرف رفت و سطوح عالیّه را نزد استادان وقت و شرح منظومه را نزد آیت الله ملکوتی و دروس خارج را نزد آیت الله وحید خراسانی فراگرفت. سال ۱۳۴۸ به مشهد مقدس بازگشت و در دروس آیت الله العظمی میلانی حضور یافت. پس از آن در سال ۱۳۵۰ شمسی به قم آمد و سالیان فراوان در دروس آیت الله العظمی وحید خراسانی حاضر شد و بهره‌های فراوان برد و تقریرات دروس معظم له را به خوبی نگاشت (و مورد تأیید و تمجید و استفاده معظم له قرار گرفت). سال ۱۳۵۹ به دعوت آیت الله حاج سید مهدی ابن الرضا به خوانسار رفت و روزانه چند درس از ابتدای ادبیات تا پایان رسائل و مکاسب تدریس نمود. سال ۱۳۷۳ به دعوت مرحوم آیت الله طاهری خرم‌آبادی - نماینده رهبری در پاکستان - به کراچی رفت و به تدریس سطوح عالی پرداخت. سال ۱۳۸۱ به قم بازگشت و به تدریس در جامعه المصطفی و پاسخ‌گویی به استفتائات در دفتر رهبری پرداخت.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. توضیحات علی معالم الاصول - چاپ شده -
۲. توضیحات علی شرح اللمعه (ج ۱) - چاپ شده -
۳. توضیحات علی المکاسب
۴. توضیحات علی فرائد الاصول
۵. توضیحات علی کفایة الاصول
۶. تقریرات درس آیت الله وحید خراسانی

وی در ۹۲ سالگی روز یکشنبه ۲۸ بهمن ۱۴۰۳ (۱۷ شعبان ۱۴۴۶) درگذشت و پس از نماز آیت الله حاج شیخ هاشم نیازی در قبرستان امامزاده علی بن جعفر (ع) به خاک سپرده شد.

فرزندانش حجج اسلام حاج شیخ مصطفی، شیخ روح الله و شیخ محمود رفیعان از فضلالی حوزه علمیه قم هستند.

آیت الله مستجابی

آقای حاج سید مرتضی مستجابی از عالمان نامی اصفهان بود. آن فقید سعید سال ۱۳۴۲ قمری (۱۳۰۲ ش) در اصفهان زاده شد. پدرش فاضل فرزانه حاج سیداسدالله (بن سیدمحمد مهدی ابن آیت الله سیدابوالحسن ابن آیت الله العظمی سیدصدرالدین عاملی) بود. وی ادبیات را نزد پدرش آموخت و سپس به تهران آمد. شرح لمعه و قوانین را در مدرسه مروی نزد حضرات آیات شیخ عبدالرزاق قاینی، سیدعلی اکبر فشارکی، سیدصدرالدین جزایری، شیخ عباس همدانی، میرزباقر آشتیانی و شیخ حسین کنی فراگرفت. سپس به نجف اشرف رفت و سطوح عالیّه را نزد آیات شیخ محمد همدانی و شیخ محمد رضا بروجردی آموخت. پس از آن برای دفاع از دین و مبارزه با منحرفان، همراه شهید نواب صفوی و آیت الله سید هاشم حسینی تهرانی به تهران آمد و در دوران ملی شدن نفت به آیت الله کاشانی پیوست و از یاران خاص او گردید و مکاسب را نزد وی فراگرفت و به اخذ درجه اجتهاد از وی نایل آمد. (او می گفت: آقای کاشانی سر درس می آمد و نگاهی به درس می افکند و بدون مطالعه قبلی نزدیک یک صفحه از کتاب را تدریس می نمود). حدود سال ۱۳۳۵ به اصفهان بازگشت و از کارهای سیاسی کناره جست و به خدمات اجتماعی و دستگیری از نیازمندان و مستمندان پرداخت و درب خانه اش از بام تا شام باز بود و در راه اندازی کار مردم از هیچ کوششی فروگذار نمی کرد. او در سال های اخیر موفق شد در کنار خانه اش درمانگاه امام موسی صدر و در شهر پونا (هند) هم دارالایتم بنیاد نهد. وی دستی توانا در شعر و خوشنویسی و ورزش های باستانی داشت و صاحب زنگ در زورخانه های کشور بود و کتاب مجتهد پهلوان درباره او به چاپ رسیده است. آیت الله علامه فانی درباره او نوشته است:

«جناب مستطاب حجت الاسلام والمسلمین، الکامل المذهب و التقی النقی، الذی وقف نفسه القسیّة لخدمة الدین و أهله و إغاثة الملهوفین و ترویج أحكام القرآن المبین و نشر آثار جدّه المصطفی فی مشارق الأرض و مغاربها، آقای حاج سیدمرتضی مستجابی - دام عزّه و زاد شرفه - از اعظم روحانیین بالمعنی الاخص و از موالی قدماء اینجانب و مورد کمال وثوق و اطمینان می باشند و از طرف این اقلّ اهل العلم مجازند در نشر مسائل شرعیّه و اقامه جماعت و اخذ حقوق شرعیّه».

همچنین مرحوم آیت الله حاج سیدمحمدعلی صادقی درباره او نوشته است:

«جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدمرتضی مستجاب الدعواتی - دام توفیقه العالی - خود عالم وارسته و زاهد باتقوایی هستند و از بیت علم و تقوا و عرفان

۶۴۰

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

می باشند و از کسانی هستند که خود را وقف نموده اند برای خدمت به علم و علمای مذهب و خدمت به مستمندان و اماندگان، به حدی که از وصف این بنده ناچیز بیرون است» (رحیم قاسمی، گلزار مقدس، ص ۴۱۰).

آثارش عبارتند از:

۱. خاطرات (۲ ج)
۲. مجتهد پهلوان - نامه ها و اسناد و تصاویر -
۳. بر سجاده شعر (۸ ج) - مجموعه شعر شاعران -

آن مرحوم در یکصدسالگی روز ۳۰ بهمن ۱۴۰۳ شمسی بدرود حیات گفت و پیکرش روز جمعه پس از تشییع باشکوه و نماز آیت الله حاج شیخ ابوالقاسم انصاری در قبرستان تخت فولاد به خاک سپرده شد و در سوگش پیام های تسلیت فراوان از سوی مراجع تقلید صادر شد. آیت الله العظمی مکارم شیرازی در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم
إنا لله وإنا إليه راجعون

خبر رحلت عالم ربانی آیت الله سیدمرتضی مستجاب الدعواتی - رحمه الله علیه - موجب تألم و تأثر گردید. او استاد اخلاقی بود که شاگردان و ارادتمندانش نه فقط در کلاس وعظ ایشان، که در حضور مردمی و اجتماعی او تربیت یافته و مهذب گردیدند. اینجانب رحلت این عالم دل سوخته مکتب اهل بیت - علیهم السلام - را به شاگردان و علاقه مندان و خصوصاً خانواده محترمشان و عموم طلاب و مردم متدین اصفهان تسلیت عرض نموده و علو درجات وی و صبر و اجر بازماندگان را از درگاه خداوند متعال مسئلت دارم.

قم - ناصر مکارم شیرازی

همچنین آیت الله العظمی مظاهری در پیام تسلیت خویش نگاشت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

ارتحال عالم باصفا و بزرگوار مرحوم آیت الله آقای حاج سیدمرتضی مستجاب الدعواتی «رضوان الله تعالی علیه» موجب تأسف و تأثر گردید. این عالم جلیل که از

خاندانی شریف و ریشه‌دار در عالم تشیع بودند، تمام عمر شریف خود را در خدمت جوانمردانه به خلق خداوند و دلسوزی و دستگیری و گره‌گشایی از محرومان و خیرخواهی و راهنمایی و مهربانی با مردمان و خدمات خیریه و عام‌المنفعه سپری کردند و از این جهت در میان اقشار گوناگون، از محبوبیت ویژه برخوردار بودند. رحمت و رضوان الهی بر ایشان باد. ضمن عرض تسلیت به خاندان مکرم و همه ارادتمندان و دوستداران این عالم بزرگوار، از خداوند تعالی علو درجات ایشان و صبر و اجر بازماندگان گرامی را مسئلت می‌کنم.

حسین مظاهری

آیت‌الله انصاری زنجانى

آقای حاج شیخ ابراهیم انصاری زنجانى یکی از عالمان حوزه علمیه قم بود. آن مرحوم سال ۱۳۵۵ قمری (۱۳۱۵ ش) در روستای خوئین از توابع زنجان زاده شد. پس از فراگیری ادبیات در زنجان، به قم آمد و سطوح عالی را نزد آیات شیخ عبدالکریم خوئینی و میرزا علی مشکینی فراگرفت. پس از آن در درس آیات عظام بروجردی و امام خمینی حاضر شد و پس از چند سال به نجف اشرف مهاجرت کرد و در درس آیات عظام حکیم، خویی، میرزاباقر زنجانى و شهید سید محمدباقر صدر حاضر شد و مبانی علمی‌اش را استوار کرد. سپس به قم بازآمد و به تدریس و تألیف و تحقیق پرداخت. حدود سال ۱۳۸۰ به بیروت رفت و به تدریس و تألیف پرداخت و رساله عملیه‌اش به چاپ رسید.

آثار (چاپی‌اش) عبارت‌اند از:

۱. اصول تشیع
۲. زن از دیدگاه قرآن و اهل بیت (ع)
۳. ملاحم القرآن
۴. المسائل الكلامية في كتب المقدّس الأردبيلي
۵. جواز التقليد في اصول الدين عند المقدّس الأردبيلي
۶. المباحث الكلامية في مصنفات الشيخ الأنصاري
۷. البحث التفسيري في كتب الشيخ الأنصاري
۸. رسالة في الحسن والقبح العقليين
۹. اسلام شناسی در ترازوی علم و عقل (نقدی بر کتاب اسلام شناسی دکتر شریعتی)

۶۴۲

آینة پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۱۰. منهاج الصالحين

۱۱. التعليقات على أوائل المقالات

۱۲. مصادر آراء المفيد في كتاب أوائل المقالات

و آثار (غير چاپی اش) عبارت اند از:

۱. آیات الاصول

۲. آیات العقائد

۳. آية الغار

۴. الأدلة الأربعة

۵. ترجمه اعتقادات علامه مجلسی

۶. ترجمه العقائد الحقّة آیت الله خوانساری

۷. تقریرات درس فقه آیت الله بروجردی (صلاة)

۸. تقریرات درس آیت الله خویی (صلاة و استصحاب)

۹. تقریرات درس آیت الله حکیم (وصیت و ضمان)

۱۰. تقریرات درس آیت الله میرزا باقر زنجانی (اجاره و مضاربه و نکاح)

۱۱. تقریرات درس آیت الله شهید صدر (اراضی خراجیه)

۱۲. سيرة الإمام امير المؤمنين (ع)

۶۴۳

آينه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

آن مرحوم در ۸۸ سالگی روز یکشنبه اول ماه رمضان المبارک ۱۴۴۶ قمری (۱۲ اسفند ۱۴۰۳ ش) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز حضرت آیت الله کریمی جهرمی در قبرستان امامزاده علی بن جعفر (ع) به خاک سپرده شد.

حجت الاسلام والمسلمین محامد یزدی

آقای حاج شیخ علی محامد یزدی یکی از فضیلات حوزه علمیه قم بود. وی روز دوشنبه ۲ آذر ۱۳۲۱ شمسی (۱۴ ذی القعدة ۱۳۶۱ق) در روستای زردین از توابع یزد زاده شد. در سیزده سالگی به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات را نزد آیات شیخ محمود علومى یزدی و شیخ ابوالقاسم مناقب، مطول و شرح منظومه را نزد آیت الله حاج سید محمد علی کازرونی و سطوح عالیّه را نزد حضرات آیات شهید صدوقی، سید علی رضا مدرسی و سید محمد علی مدرسی آموخت. سال ۱۳۵۶ رهسپار قم شد و در درس های آیات عظام گلپایگانی، شیخ مرتضی حائری، وحید خراسانی، تبریزی و فاضل لنکرانی حضور یافت و اسفار را هم از آیت الله جوادی آملی فراگرفت.

وی هم‌زمان در کلاس‌های آیت‌الله مصباح یزدی در موضوعات اقتصاد، حقوق و فلسفه اخلاق اولین دوره مؤسسه در راه حق نیز شرکت جست و مبانی علمی‌اش را استوار کرد. او سالیان فراوان به تدریس ادبیات و سطوح عالی و خارج فقه و اصول و فلسفه و کلام در حوزه و دانشگاه پرداخت و عضو هیئت علمی دانشگاه قم بود. او افزون بر تدریس، به تبلیغ و تالیف هم پرداخت و کتاب‌های متعددی پدید آورد.

آثارش عبارت‌ند از:

۱. معرفة الأحكام من شرائع الإسلام (۲ ج)

۲. معرفة الاصول

۳. مبانی قرآنی حکومت دینی

۴. اسس الحكومة الدينية

۵. درآمدی بر نبوت و شخصیت پیامبر اعظم

۶. مقالات فارسی (۲۰ مقاله)

آن مرحوم در ۸۲ سالگی روز سه‌شنبه ۹ بهمن ۱۴۰۳ شمسی (۲۷ رجب ۱۴۴۶ق) بدرود حیات گفت و پیکرش روز پنج‌شنبه ۱۱ بهمن پس از تشییع شایسته و نماز آیت‌الله سیدمحمدرضا مدرسی یزدی در بقعه ۳۰ حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.

۶۴۴

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴